

oorlog te maken? Moet dezelfde man met oorlogstuig steden vernietigen en de sleutel voor het hemels koninkrijk beheren?' Een boutade over de noodzaak wereldlijke en geestelijke zaken uit elkaar te houden, uitmondend in een specifieke toespeling op de wijze waarop Julius II tot het pausdom was gekomen: hij die van nature voor de roeiriemen (*delle Rovere* - 'van de roeiriemen' - was Julius' familienaam) was geboren, werd door de gril van het fortuin tot de hoogste macht geroepen. 'Je ziet nu', zo spreekt Erasmus even verderop zijn lezer weer toe, 'hoe alles anders uitkomt als je de *silenus* binnenste buiten keert'.⁶¹⁾

Erasmus' opvattingen over de rol van de kerk en de wijze waarop het pausdom zijn plaats moet vervullen, worden uit deze opmerkingen maar al te duidelijk. Het heeft er alle schijn van dat Erasmus vrijwel voortdurend moest denken aan wat Julius II van het pausdom had gemaakt, maar toch leveren de opmerkingen geen onomstotelijk bewijs dat Erasmus de schrijver is van *Julius exclusus*. De opmerkingen zijn echter alle van dusdanige strekking dat zij wel degelijk met die satire in verband kunnen worden gebracht.⁶²⁾

Erasmus en Socrates

Uit het *Adagium* komt hoe dan ook Socrates als een soort heilige te voorschijn. Ook voor andere humanisten was Socrates een lichtend voorbeeld. Had Socrates niet de weg gewezen naar een leven van ontmaskering, van rationeel realisme, zo iets als *Socratic humanism*?⁶³⁾ Zo gold Socrates als een ethische maatstaf, die Erasmus, overdrachtelijk gesproken, blijktens zijn *Enchiridion* en *Lof der Zotheid* al veel eerder in zijn leven had ontmoet.⁶⁴⁾ Socrates was volgens Erasmus in een ander *Adagium* de bron van de zegswijze *Vita hominis peregrinatio* ('Het menselijk leven [als] een bedevaart'), een ook binnen de christelijke wereld veelvuldig gehanteerde metafoor, waarin wordt benadrukt dat het leven hier op aarde slechts een tijdelijke vervreemding betekent van God. In dat *Adagium* laat Erasmus bovendien Socrates als platonicus vertellen dat de - tijdelijk - uit de hemel verdreven zielen der mensen zich op hun terugkeer voorbereiden door studie der filosofie.⁶⁵⁾

Erasmus betoogde op gezag van Cicero (en Aristoteles) en in het voetspoor van zijn lichtend voorbeeld Agricola dat Socrates de filosofie uit de hemel op aarde had gebracht. Plutarchus had er vervolgens voor gezorgd dat de filosofie tot in de woon-, eet- en slaapkamers van individuele personen was doorgedrongen. In een